

Nr 147.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ytterligare anslag till uppförande av byggnader för flygtekniska försöksanstalten; given Stockholms slott den 6 mars 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Herman Eriksson.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 mars 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för handelsdepartementet, statsrådet Eriksson:

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1938:56 anvisade riksdagen (skrivelse nr 227) till Uppförande av byggnader för flygteknisk försöksanstalt å kapitalbudgeten, statens allmänna fastighetsfond, ett reservationsanslag å 742,000 kronor. Sedermera beviljade riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts i 1939 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 8, punkt 1) framlagda förslag för budgetåret 1939/40 till samma ändamål ett ytterligare reservationsanslag å 608,500 kronor.

Genom beslut den 17 juni 1938 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen bland annat att i Ulvsunda invid Stockholm i samråd med en av chefen

för handelsdepartementet tillsatt byggnadskommitté låta utföra för försöksanstalten erforderliga byggnads- och ledningsarbeten av olika slag.

Den 19 juni 1939, således före den nu rådande kristidens inträde, antog byggnadsstyrelsen ett av HSB Avdelning för entreprenader: Aktiebolaget Kommunalbygge ingivet anbud å byggnadsarbetena, slutande å 787,000 kronor. Detta belopp har sedermera ökats till 861,786 kronor genom vederbörligen godkänd ersättning för arbeten utöver de av entreprenadavtalet omfattade. Arbetena skulle enligt avtalet hava fullbordats den 15 augusti 1940. På grund av olika mellankommande omständigheter, varibland må nämnas svårigheter att under rådande kristid anskaffa vissa byggnadsmaterialier samt omöjligheten att efter krigets utbrott erhålla den vid anbudets avgivande förutsatta utländska expertis, som erfordrades för konstruerandet och utförandet av till anläggningarna hörande vindtunnel, försenades emellertid arbetena så att slutbesiktning icke kunde ske förrän den 10 september 1941. Före slutbesiktningen hade anläggningarna successivt tagits i bruk allt efter de skilda byggnadernas färdigställande. Bolagets sammanlagda kostnader för anläggningarnas slutförande ha enligt uppgift uppgått till 1,430,000 kronor.

Med skrivelse den 9 februari 1942 har byggnadsstyrelsen överlämnat en till styrelsen ställd skrift från bolaget, däri bolaget hemställt om ersättning med sammanlagt 462,686 kronor 42 öre för vissa av de merkostnader, som vållats bolaget vid utförandet av anläggningarna.

Innan jag går närmare in på bolagets framställning, får jag erinra om att Kungl. Maj:t på grund av de extra ordinära förhållanden, som varit rådande allt sedan krigsutbrottet, i propositionen nr 77 till 1939 års urtima riksdag framlade förslag om beredande temporärt inom det statliga upphandlingsförfarandet av rätt för de statliga upphandlingsmyndigheterna att göra entreprenadsumman beroende av prisändringar beträffande material och arbetskraft. Förslaget hade icke avseende å redan ingångna avtal. Emellertid borde enligt förslaget Kungl. Maj:t även med avseende å sådana avtal kunna medgiva, att staten i speciella undantagsfall, då särskilda omständigheter det påkallade, påtog sig skälig andel i merkostnaderna på grund av inträffad prisstegring. Till täckande av uppkommande merkostnader anvisade riksdagen (skrivelse nr 90) å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 å kapitalbudgeten under rubrik VIII: Oförutsedda utgifter till statens affärsverks fonder, statens allmänna fastighetsfond och fonden för förslag till statsverket ett reservationsanslag av 5,000,000 kronor. Riksdagen underströk därvid, att anslaget användning skulle vara begränsad till utgiftsökningar på grund av prisstegringar.

De merkostnader, för vilka bolaget yrkat ersättning, hava specificerats på följande sätt:

	Kronor
1. Ökade materialkostnader	95,341: 83
2. Ökning av kostnaderna för arbeten, utförda av underentreprenörer	60,078: 44
3. Kostnadsökning för arbetsmaskiner och dylikt	2,388: 98
4. Kostnadsökning för transporter och bränsle	7,697: 17

	K r o n o r
5. Höjda arbetslöner	16,000:—
6. Kostnadsökning på grund av höjda utgifter för dagtidsarbeten	92,800:—
7. Ökning av kontors- och arbetsledningsekostnader	51,000:—
8. Ökade kostnader för utöver avtalet tillkomna arbeten	17,380:—
9. Kostnader för vindtunneln utöver de i avtalet upptagna	120,000:—
Summa kronor	462,686:42.

Beträffande den närmare motiveringen för framställningen får jag, i den mån densamma icke framgår av den följande redogörelsen, hänvisa till handlingarna i ärendet.

Byggnadsstyrelsen anför, att styrelsen efter granskning av de verifikationer m. m., som ställts till styrelsens förfogande, endast i viss mindre utsträckning kan tillstyrka ersättning, och åberopar i samband därmed det förnyade cirkuläret den 21 februari 1941, nr 99, angående pridförändringars och ändrade arbetslöners inverkan på entreprenadsumma m. m., vari principiellt i fråga om avtal, som träffas efter cirkulärets utfärdande, medgivits ersättning för ökade kostnader för viktigare materialier vid statliga byggnadsföretag.

Enligt styrelsens förmenande borde bolaget ha kunnat i relativt god tid före kristidens inträde täcka sig för väsentligt större del av materialåtgången än som skett, och styrelsen anser sig förty endast kunna förorda, att ersättning utgår för ökade kostnader för cement och järn med det belopp, 26,250 kronor, varmed merkostnaden för sådant material kan anses ingå i de under punkterna 1) och 8) upptagna posterna.

Beträffande posten under punkt 2) framhåller styrelsen, att statsverket icke synes böra ersätta där avsedda kostnader, vilka huvudsakligen berott på leveranssvårigheter med avseende å redan beställd materiel.

Styrelsen anser sig icke heller kunna tillstyrka den under punkten 3) begärda ersättningen, enär densamma närmast synes gälla vissa bokföringsutgifter.

Enär kostnadsökning för transporter och bränsle faller utanför det medgivande om ersättning för merkostnader, vilket lämnats i förut omförmälda cirkulär, kan styrelsen principiellt icke tillstyrka det under punkten 4) beräknade ersättningsbeloppet.

Under åberopande av nämnda cirkulär anser sig styrelsen emellertid böra tillstyrka det under punkten 5) begärda beloppet för ökade arbetslöner med 16,000 kronor, varemot ersättning för de under punkterna 6) och 7) angivna ändamålen enligt styrelsens mening icke bör utgå.

För de under punkten 9) angivna merkostnaderna för vindtunneln bör bolaget enligt styrelsens uppfattning vara berättigat till ersättning. Styrelsen anför härom:

I de inkomna entreprenadanbudena var vindtunneln upptagen till olika belopp, varierande från 117,500 till 190,000 kronor. Anbudsgivarnas beräkningar grundades härvidlag huvudsakligen på uppgifter från en av anbudsgivarna, som representerade en tysk firma, vilken åren 1934—35 utfört den

stora vindtunneln vid flygtekniska försöksanstalten i Adlershof. Denna vindtunnel hade utförts medelst s. k. sprutbetongförfarande, därvid behovet av betongformar och formställningar i väsentlig grad inskränkts. Det ålåg entreprenörbolaget att låta upprätta konstruktionsritningar för vindtunneln. I skrivelse den 10 mars 1941 anförde emellertid bolaget, att det genom kriget omöjliggjorda samarbetet med den tyska firman krävt svensk nykonstruktion av tunneln, varvid det tyska arbetsförfarandet icke kunnat tillämpas. Arbetet har i stället måst utföras som vanlig armerad betongkonstruktion med yttre och inre formar. Merkostnaden härför anges till 120,000 kronor. Styrelsen anser under anförda förhållanden skäligt, att bolaget tillerkännes ersättning för denna merkostnad.

Byggnadsstyrelsen framhåller härefter, att styrelsen under arbetets gång kommit till den uppfattningen, att bolagets anbud måste anses hava varit i vissa delar för lågt beräknat, ehuru detta icke kunnat med bestämdhet avgöras vid anbudsgranskningen. Detta skulle till viss del förklara de betydande förluster, som uppstått för bolaget.

På grund av vad sålunda anförts anser sig byggnadsstyrelsen böra förorda, att bolaget erhåller ersättning för ökade kostnader för cement och järn med 26,250 kronor, för ökade arbetslöner med 16,000 kronor samt för ökade kostnader vid vindtunnelns utförande med 120,000 kronor eller med tillhoppa 162,250 kronor.

Under framhållande av att de för ifrågavarande anläggningar anvisade anslagsmedlen icke lämna tillgång till bestridande helt eller delvis av berörda merkostnader hemställer byggnadsstyrelsen slutligen, att till bestridande av dessa kostnader måtte anvisas ett reservationsanslag av 162,250 kronor.

I utlåtande den 21 februari 1942 anför *statskontoret*, efter att hava erinrat om förut omförmälda proposition till 1939 års urtima riksdag, bland annat:

I förevarande fall har avtal rörande byggnadsföretaget slutits den 19 juni 1939, alltså före den rådande krisens början. Den gottgörelse, som nu begäres, avser dels kompensation för merkostnader, föranledda av prisstegringen ävensom av andra med kristiden sammanhängande orsaker, dels ock ersättning för de merutgifter, som uppstått därigenom, att den i byggnadsföretaget ingående vindtunneln till följd av det utbrutna kriget icke kunnat — i avsaknad av utländsk expertis — uppföras på i kostnadsberäkningarna antaget sätt.

Statskontoret, som utgår från att statsverket icke har någon kontraktsenlig skyldighet att ersätta de uppkomna merkostnaderna, får erinra, att staten bör i fråga om avtal ingångna före krigsutbrottet påtaga sig andel av merkostnaderna på grund av inträdd prisstegring, endast då alldeles särskilda skäl därtill föranleda. Av den i ärendet förebragta motiveringen har statskontoret icke blivit övertygat om att i förevarande fall sådana omständigheter föreligga, att ersättning av statsmedel bör medgivas för av prisstegringen förorsakade ökade kostnader eller för höjda arbetslöner. Vad särskilt angår merutgifterna för cement må uppmärksammas, att dessa synas hava föranletts av att entreprenören till följd av otillräckliga lagringsutrymmen måst täcka behovet därav efterhand som arbetet fortskridit, en omständighet, som icke läser kunna anses utgöra skäl för gottgörelse. Stegringen i arbetslönerna torde i betraktande av entreprenadsummans storlek icke motivera särskild ersättning. Någon tvekan synes däremot kunna råda i fråga om gottgörelse för merkostnad för i utlandet beställt järn, vars hittransport omöjliggjorts till följd av kriget.

Statskontoret anför härefter beträffande merkostnaderna för vindtunneln:

Vidkommande de väsentligt ökade utgifterna för vindtunneln torde spörsmålet om ersättning ligga något annorlunda till. I ärendet har nämligen gjorts gällande, att kostnadsberäkningarna enligt byggnadsstyrelsens hänvisningar — en uppgift, som icke bestritts av styrelsen — grundats på tillämpning av ett här i landet tidigare ej prövat förfaringssätt, den s. k. skalbyggnadsmetoden, vilket gjorde utländsk expertis nödvändig. Då sådan efter krigsutbrottet — enligt vad som framgår av handlingarna i ärendet — ej stått att erhålla, och det skulle hava varit förbundet med alltför stora risker och vanskligheter att ändock utföra arbetet efter denna metod, ha hittills tillämpade byggnadsmetoder kommit till användning och föranlett de ökade kostnaderna. Under sådana omständigheter finner statskontoret rimligt, att framställningen om ersättning i denna del vinner tillmötesgående.

I fråga om storleken av den ersättning, som enligt statskontorets mening bör utgå för merkostnader för vindtunneln, uttalar statskontoret — under framhållande, att det antagna entreprenadanbudet i denna del legat mer än 60,000 kronor över det lägsta avgivna anbudet — att statskontoret i saknad av specificerade uppgifter och med hänsyn till svårigheterna i kontrollhänseende vill föreslå ett belopp av 60,000 kronor.

Statskontoret framhåller slutligen att, därest Kungl. Maj:t icke skulle vilja utverka bemyndigande av riksdagen att anlita förenämnda å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 anvisade reservationsanslag till oförutsedda utgifter, annan utväg icke torde stå till buds än att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att under kapitalbudgeten, statens allmänna fastighetsfond, anvisa ett reservationsanslag av erforderlig storlek.

Därefter har *bolaget* inkommit med en skrift.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har utförandet av ifrågavarande byggnadsarbeten för entreprenören, HSB Avdelning för entreprenader: Aktiebolaget Kommunalbygge, medfört en merkostnad av något över 560,000 kronor eller omkring 65 procent av den avtalade entreprenadsumman jämte därutöver beviljad ersättning, tillhopa avrundat 860,000 kronor. Bolaget har begärt ersättning härför av statsverket med 462,686 kronor 42 öre. Huvuddelen av de i detta belopp ingående merkostnaderna, eller avrundat 340,000 kronor, har förorsakats av prisstegringar och arbetenas försening. Återstoden, 120,000 kronor, hänför sig till vindtunneln och har uppkommit därigenom att tunneln icke kunnat utföras enligt den planerade metoden utan måst färdigställas med anlitan av andra metoder och till högre priser å material m. m. än de som voro rådande då avtalet ingicks.

Staten torde icke hava någon kontraktsevenlig skyldighet att ersätta berörda merkostnader. Med hänsyn till vad i ärendet förekommit finner jag mig emellertid böra tillstyrka ett tillmötesgående i viss utsträckning av bolagets framställning. I anslutning till den ståndpunkt, statskontoret intagit, vill jag föreslå, att bolaget tillerkännes ersättning med belopp, motsvarande hälften av bolagets till 120,000 kronor uppgående förlust å vindtunnelanläggningen, eller alltså 60,000 kronor.

Möjligen skulle kunna ifrågasättas, huruvida icke ersättningen borde bestridas från förutnämnda anslag å 5,000,000 kronor. Det synes dock vara att förorda, att särskilt anslag anvisas för ändamålet under samma rubrik som det ursprungligen anvisade anslaget. Anslaget torde böra uppföras å tilläggsstat till den löpande riksstaten.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Uppförande av byggnader för flygteknisk försöksanstalt* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 å kapitalbudgeten, statens allmänna fastighetsfond, anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 60,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Sven Forsberg.